

NAJMIDDIN KUBRO VA TARIQAT ASOSLARI¹

Saidakbarova Muqaddas Muhammadrahimovna,
*Qo'qon DPI, filologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD)*

Hamidova Iroda,
Qo'qon DPI, iqtidorli talaba

Annotatsiya. Maqolada buyuk mutasavvuf olim Najmiddin Kubro shaxsi va faoliyati, kubroviya tariqatiga asos solinishi, ushbu tariqatning nazariy asoslari, Najmiddin Kubro asarlari, asarlarida ko'tarilgan falsafiy g'oyalar haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: fiqh, aqida, tasavvuf, olami kubro, olami sug'ro, komil inson, irfon, vujud, qadim

Аннотация. В статье представлены сведения о личности и деятельности великого ученого-мистика Наджмиддина Кубро, основании Кубровианского ордена, теоретических основах этого ордена, трудах Наджмиддина Кубро и философских идеях, поднятых в его трудах.

Ключевые слова: юриспруденция, вера, мистика, мир Кубры, мир Сугро, совершенный человек, гнозис, существование, древний

Annotation. The article provides information about the personality and activities of the great mystic scientist Najmiddin Kubro, the founding of the Kubrovian order, the theoretical foundations of this order, the works of Najmiddin Kubro, and the philosophical ideas raised in his works.

Key words: jurisprudence, belief, mysticism, world of kubra, world of sugro, perfect human being, gnosis, existence, ancient

Xorazm qadim tamaddunning beshigi hisoblanadi. Bu maskan ma'rifat-ma'naviyat tamal toshini qo'ygan buyuk zotlar vatanidir. Shunday shaxsiyatlardan biri shayx Najmiddin Kubro (Ahmad ibn Umar ibn Muhammad al-Xeva'iy al-Xorazmiy) 1145-yili Xivada tavallud topganlar. Xalq va ilm ahllari orasida "Najmiddin", "Valiytarosh", "Kubro", "Abuljannob" kabi unvon va laqablar bilan mashhur bo'lganlar. Manbalarda yozilishicha, "Kubro (Eng katta)" laqabini berilishi sababi qilib u shaxsiyatning o'ta zukko, dono, olim ekanligi, so'ralgan har qanday savolga mukammal javob berganliklari, muammolarga yechim topishda mujtahid bo'lganlari, har qanday bahs va munozaralarda g'olib chiqishlari ko'rsatiladi. Shayx Najmiddin Kubro o'n ikkita shaxsni tarbiyalab shayx maqomiga yetkazganlar. Majididdin Bag'dodiy (Farididdin Attorning otasi), Bahouddin Valad (Jaloliddin Rumiyning otasi), Sa'diddin Hamaviy, Najmiddin Doya, Sayfiddin Boharziy shular jumlasidandir.

Najmiddin Kubro – Ahmad yoshligidan ilmga chanqoq, zukko va favqulodda qobiliyatli bola bo'lgan. Madrasa ta'limini tezlik bilan o'zlashtirib olgan, Xorazmda istiqomat qiluvchi olimlardan o'zib ketib, ilm majlislarida turli ilmiy mubohasalarda

¹ Бўри Қодиров.Нажмиддин Кубро. <https://oyina.uz/kiril/generation/135>

hammadan g'olib chiqadi. Shuning uchun u shaxsga "Tammat ul-kubaro (ulamolarning yetugi)" unvoni berilgan.

Yosh Ahmad ibn Umar (Najmiddin Kubro) Xorazm shahrida madrasani tugatib, Iroq, Shom. Eron mamlakatlariga borib, fiqh, aqida, hadis ilmlarini mukammal o'rgandi. Shu davrda aqida va fiqh ilmlarini o'rganish bilan bir qatorda tasavvuf ilmlarini ham o'rgana boshlanadi, darveshlar suhbatida ishtirok etdi, hilvatga chekindi, riyozat chekib nafs ijtihodi bilan mashg'ul bo'ldi. Ustozlari Abu Jafar Samoniy, Abul Makkorim Lubon, Abu Mansur Haft, Abu Tohir Salafiy, Ro'zbehon Misriy, Shayx Ammor Yasir, Shayx Ismoil Qasriydan hadis va tasavvuf ilmlaridan ta'lim oldi.

Najmiddin Kubroning tariqat yo'lidagi pirlarining ustози Shayx Abdulnajib Suhravardiy faqirlik va futuvvatni (javonmardlik) birga qorishtirib tushuntiradi. Faqirlik deganda moddiy qashshoqlik emas, balki Alloh oldida o'zni yo'qotishni anglatadi. Kubroviya tariqati asoslarida futuvvat – javonmardlik nazariyasi yotadi, Hadisda aytilgan "Oluvchi qo'ldan beruvchi qo'l afzaldir" g'oyasini o'zida jamlagan javonmardlik boylikni qoralamaydi, saxovatni targ'ib qiladi.

Najmiddin Kubro qirq yoshga yetganda, 1185-yili Xorazmga qaytib keldi. U yerda katta xonaqoh qurdirdi, shu xonaqohda shogirdlarga ta'lim berib o'z maktabini yaratdi, kubroviya tariqatiga asos soldi. Kubro xonaqohida yuzlab shaxslar tarbiyalanib, islom, irfondan bahramand bo'ldi.

Kubroviya tariqatining ham asosi Qur'on va sunnatga asoslangan bo'lib, uning ta'limotidan insonni sharaflash birinchi o'ringa quyiladi. Shayx Najmiddin Kubro ko'plab irfoniy asarlar yaratgan:

1. "Fi-odobus solikin" ("Soliklar odobi haqida").
2. "Risola attul xayf ul-xoim an lavmat il - loim" ("Qo'rquvchi ovvoralar va malomat etuvchi malomatiylar haqida").
3. "Favoyihul jamol" ("Go'zallikni egallash").
4. "Ruboiylar to'plami".
5. "Favoyihul jamol va favotihul jalol" ("Jamol xushbo'yliklari va jalolning kashfi").
6. "Al-usul al – ashara" ("O'nta usul").
7. "Risola at-turuq" (Tariqatlar risolasi).

Najmiddin Kubro o'z asarlarida Alloh ma'rifatini anglash, ilm olish va ilm berish har bir muslim va muslimaning burchi ekanligini ta'kidlaydi. Najmiddin Kubroning "Ruboiylar to'plami" kitobi hali topilmagan. Sharqshunos olim E.Bertels turli bayoz va tazkiralardan Kubro qalamiga mansub deb taxmin qilgan 25 ta ruboiy ajratib olingan, hozircha ilm olmiga mana shu 26 ta (1 ta ruboiy Bertels jamlanmasiga kiritilmagan) ruboiy ma'lum.

Kubroviya tariqati o'z o'rnida naqshbandiya va mavlaviya tariqatlariga ham ta'sir qilgan. U asosan O'rta Osiyo, Rossiya, Eron mamlakatlarida keng tarqalgan. Kubroviya tariqatida chordona qurib, jahriy zikr majlislari tuziladi. Kubroviyadan mashhur quyidagi shahobchalar ajralib chiqqan: Firdavsi, bahoiyya, xilvatiya, rukniya, nuriya, nurbaxshiya, hamadoniya, barzanjiya.

Najmiddin Kubroning mo'g'ul bosqinchilariga qarshi mardonovor kurashi tarixda qolgan. Kubroviya tariqati asoschisi Shayx Najmiddin Kubro 1221-yilda Xorazmda mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashda xalok bo'lgan.

Olami kubro va olami sug'ro nisbati. Xojagon tariqati va uning yaratilishi².

Tasavvufshunos olim N.Komilov buyuk mutafakkir Aziziddin Nasafiyning "Zubdat ul - haqoyiq" asarini tarjima qilgan. Ushbu asarda olami sug'ro va olami kubro haqida to'liq sharhlar berilgan. Biz shu asarga tayangan holda, olami sug'ro va olami kubro haqida fikrlar yuritamiz.

Aziziddin Nasafiyning aytishicha, Olam – zot (mohiyat) va sifatlar jamlanmasi bo'lib, zotning ham, sifatning ham alohida qismlari mavjuddir, ularni ham olam deyiladi. Olamni tushunishda ibtidoiy ilmlar tasnifiga binoan ikkiga bo'linadi:

1. Olami g'ayb – inson ko'zidan, sezgi organlaridan yashirilgan olam.
2. Olami shuhud – inson ko'zi va sezgi organlari bilan ko'ra oladigan, his qila oladigan olam.

Bu ikki olamni faylasuflar, so'fiylar turlicha nomlar bilan nomlaganlar. Quyida ikki olamning muqobil nomlanishlarini ko'rsati chiqdik.

OLAM

Olami G'ayb-

Amr
Malakut
Ruh
Shuur
Nur

Olami shuhud-

Amr
Mulk
Jism
Hislar
Soya

²Qarang. Азизиддин Насафий. Зубдатул ҳақойиқ. Н.Комилов таржимаси.
<https://m.facebook.com/groups/398490023689394/permalink/884779928393732/?mibextid=Nif5oz>

Olamni tushuntirishda yana ikki xil nomlash mavjudki, bu istiloh asosan tasavvuf ta'limotida keng qo'llaniladi.

1. Olami sug'ro (kichik olam)
2. Olami kubro (olami kubro).

Faylasuflarning aytishicha, Olami sug'ro – bu inson, olami kubro – bu borliq. Yunon faylasuflari olami kubroni makrokosmos (kosmos), insonni mikrokosmos deb ataganlar. Inson kubro va sug'ro olamning belgisi hisoblanib, katta olamdagi bor narsalar kichik olamda ham to'liq aks etadi, mavjuddir. Shu sababli Inson Olam mohiyatini anglashi uchun avval o'zini anglashi, o'zini tanishi lozimdir. Tasavvuf ta'limotida bu mashhur “man arafa nafsahu, faqod arafa robbahu” (kim o'zini anglasa, bas u Robbisini anglabdi) iborasi bilan talqin etiladi. Olami kubroning ham Olami sug'roning ham asosida javhar (falsafda substansiya deyiladi) turadi. Har ikki olamning boshlanishi shu javhar, zotdan boshlanadi. Har ikki olamda bor narsalar avval mana shu javharda – urug'da bo'lgan. Har ikki olam javhari – urug'i asli bir uru, ikalasi bir urug'dan bino bo'lgan. Olami sug'ro va olami kubroda sodir bo'ladigan har bir voqea – hodisa, avvalo, urug'larda – javharda sodir bo'lgan bo'ladi. Demakki, sodir bo'layotgan har bir voqea-hodisa tasodif emas.

Shariatda, aniqrog'i aqidada bu kabi nazariy qarashlarga munosabat bildirib o'tilgan. Shariat vakillari yuqorida bahs yuritayotgan masalamiz haqida “vujud” istilohi bilan qaraydi. Ular vujudni ikkiga bo'lib tushuntiradilar:

1. Vujudi qadim (qadim, azaliy vujud).
2. Vujudi hodis (keyin paydo bo'lgan vujud).

Bu qarashlar chindan ham mantiqqa to'g'ri keladigan tushunchalardir. Azaliy bo'lgan abadiy ham bo'ladi, boshlangan narsa intihoga ham egadir. Qadim bo'lgan vujud Haq taolo, hodis vujud esa dunyodir.

Shu yerda bir narsaga aniqlik kiritib ketishimiz lozimki, Alloh olam ichida emas, olamning har ikkisi – olami sug'ro va olami kubro aslida Xudoning yaratganlaridir. Xudo olamdan tashqarida, uning ismi, sifatleri va vujudi olamdan mutloq tashqarida va olam sifatlariga o'xshamagan, faqat o'zigagina xos, uning qanday ekanligi o'zidan o'zgaga ayon bo'lmagan Zotdir. Faqat Xudo haqida tafakkur yuritilganda, inson aqliga berilgan imkoniyatlar bilan tushuntirishga va tushunishga harakat qilinadi. Aslida Xudoning zoti va sifatlarini tushunishda nima tafakkuringizga kelsa, bilingki, u tushuncha xudo uchun mutlaq bo'hton. Inson bir obyekt haqida ilmga ega bo'lishi uchun Alloh insonga bergan imkoniyatlardan foydalana oladi xolos, undan tashqariga chiqib keta olmaydi.

Biz olami kubro deya borliqni, olami sug'ro deya insonni nazarda tutilishini tushunib yetdik. Tasavvuf ta'limotida shunday qarashlar mavjudki, insonga tuhfa etilgan qalb sababiyatidan, qalbini ifsho qilgan, komillikka erishgan shaxsiyatlarni

aksincha OLAMI KUBRO, komil shaxsiyatni o'rab turgan borliqni esa OLAMI SUG'RO deyiladi. Chunki insonga taqdim etilgan qalb butun borliq o'zida jamlagan informatsiyalar majmuasini his qila olishi, idrok eta olishi mumkin va bu hodisa Alloh taoloning inson qalbiga nazar tashlashi orqali sodir bo'ladi.

Адабиётлар рўйхати:

1. Komilov N. Tasavvuf, -T.: Movarounnahr-O'zbekiston, 2009
2. SHayx Najmiddin Kubro. Jamoling menga bas. T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashr., 1994.
3. Usmon Turor. Tasavvuf tarixi. – T.: Istiqlol, 1999.
4. Азизиддин Насафий. Зубдатул ҳақойиқ. Н.Комилов таржимаси.. <https://m.facebook.com/groups/398490023689394/permalink/884779928393732/?mibextid=Nif5oz>
5. Бўри Қодиров.Нажмиддин Кубро. <https://oyina.uz/kiril/generation/135>
6. Muhammadrahimovna, Saidakbarova Muqaddas, and Kurbanova Feruza Azamovna. "FOLKLORE AND WRITTEN LITERATURE RELATIONS." International Journal of Early Childhood Special Education 14.7 (2022).
7. Saidakbarova, Muqaddas Muhammadrahimovna, and Ramziya Abdurahimovna Jo'Rayeva. "SHOH BAHROM: TARIXIY SHAXS VA BADIY OBRAZ." Academic research in educational sciences 4.Conference Proceedings 1 (2023): 168-173.
8. Саидакбарова, Мукаддас. "" TARIXI MULUKI AJAM"(" ИСТОРИЯ ИРАНСКИХ ЦАРЕЙ") КАК НАУЧНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ИСТОЧНИК." Theoretical & Applied Science 12 (2018): 122-126.
9. SAIDAKBAROVA, M. "Historical facts and poetic fictions in the work of Alisher Navoi." Scientific Journal of Fergana State University 1 (2018): 106-108.
10. SAIDAKBAROVA, M. "Historical facts and poetic inventions in Alisher Navoiy's creative work." Scientific journal of the Fergana State University 1.4 (2018): 106-108.
11. Muqaddas, Saidakbarova. "INTERPRETATION OF ENLIGHTENMENT AND SPIRITUALITY." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 405-409.
12. Saidakbarova, M. M. "Tarixi muluki Ajam." The history of Iranian kings”) as the scientific-artistic source. ISJ Theoretical & Applied Science 12.68 (2018): 122-126.
13. Tohirovna, Saidakbarova Mukaddas Muhammadrahimovna Mamatqulova Feruza. "The Bobur is the true of the Renaissance ruler..." Journal of Modern Educational Achievements 5.5 (2023): 442-447.
14. Yakhyokhanova, Oyzoda, and Saidakbarova Mukaddas Muhammadrahimovna. "Influence of the work of the Azeri poet in the works of representatives of the Kokand literary environment." Journal of Modern Educational Achievements 5.5 (2023): 448-457.